

*Martynas Zapolskis**

Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas

NATO 1999 ir 2010 m. strateginių koncepcijų lyginamoji analizė

Straipsnyje, pasitelkiant kooperacinio saugumo sistemos teorinį modelį, analizuojamos ir lyginamos 1999 m. ir 2010 m. NATO strateginės koncepcijos, tokiu būdu įvertinant svarbiausius Aljanso transformacijos pokyčius per pastarąjį dešimtmetį. Straipsnyje konstatuojama, kad nauja strateginė koncepcija yra labiau „evoliucinis“ nei „revoliucinis“ dokumentas, pamatiniai Aljanso elementai ir funkcijos išliko nepakitę. Nauju dokumentu įtvirtinamas NATO, kaip daugiafunkcės saugumo struktūros, modelis, kuriuo kolektyvinio saugumo ir kolektyvinės gynybos dimensijos yra derinamos su aktyvia stabilumo projekcijos į išorę politika (operacijos ir partnerystė). Esminis 1999 m. ir 2010 m. dokumentų skirtumas yra naujos strateginės koncepcijos daugiafunkciškumas ir aukštas ambicijų lygis (civilinių pajėgumų, priešraketinės gynybos, ginklų kontrolės, NATO-ES santykių ir kitose srityse), kuris neišvengiamai kelia sudėtingų įgyvendinimo iššūkių. Nauja koncepcija modernizavo NATO ir suteikė galimybę šalims pademonstruoti solidarumą dėl Aljanso uždavinių. Tačiau realus ambicingų nuostatų įgyvendinimas priklauso nuo gebėjimo spręsti įsisenėjusias Aljanso problemas, o tam reikės palankių tarptautinių aplinkybių, didelių išteklių ir tvirtos šalių politinės valios.

Įvadas

2010 m. lapkritį Lisabonoje vykusiame NATO valstybių vadovų susitikime buvo priimta nauja Aljanso strateginė koncepcija – kertinis organizacijos dokumentas, nurodantis NATO tikslus, įvertinantis saugumo aplinką ir apibrėžiantis santykius su kitais tarptautinės sistemos veikėjais. Tai jau septintoji Aljanso strateginė koncepcija nuo organizacijos įkūrimo 1949 metais. Ankstesnis dokumentas buvo priimtas 1999 m. – tuomet jo turiniui didelę įtaką padarė tais pačiais metais prasidėjusi NATO operacija Kosove. Strateginių koncepcijų analizė suteikia galimybę „diagnozuoti“ sparčiai evoliucionuojančio Aljanso būklę ir įvertinti besikeičiantį organizacijos vaidmenį tarptautinėje arenoje.

Šio straipsnio tikslas – išanalizuoti ir palyginti 1999 m. ir 2010 m. strategines koncepcijas, tokiu būdu įvertinant svarbiausius NATO transformacijos pokyčius

* *Martynas Zapolskis* – Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto doktorantas. Adresas: Vokiečių g. 10, 01130 Vilnius, tel. +370 699 12172, el. paštas: martynas.zapolskis@tspmi.vu.lt

per pastarąjį dešimtmetį. Strateginės koncepcijos straipsnyje traktuojamos kaip pamatiniai politiniai dokumentai, atspindintys kompromisinį šalių sutarimą dėl Aljanso užduočių, žymintys savotiškus „strateginius lūžius“ NATO istorijoje ir leidžiantys „apčiuopti“ organizacijos būseną tuomet (1999 m.) ir dabar (2010 m.). Svarbu tai, kad NATO strateginė koncepcija nėra tik politinė deklaracija – tai pamatinis Aljanso planavimo dokumentas, kuriame suformuluoti tikslai ilginiui yra konkretizuojami ir virsta realiais pajėgumais, iniciatyvomis, reformomis ir operacijomis.

Analizė bus atliekama remiantis kooperacinio saugumo (*cooperative security*) teorija, kurios esmė – keturi strateginiai „žiedai“¹, jungiantys formalių ir neformalių institucijų pagrindu funkcionuojančią sistemą, kuriai priklausančias demokratines valstybes susieja bendros vertybės ir glaudus praktinis bendradarbiavimas įvairiose srityse.²

Straipsnį sudaro 3 dalys: pirmoje trumpai pristatomas teorinis pagrindas – kooperacinio saugumo koncepcija; antroje, remiantis įvairiais NATO dokumentais ir veiklos analize, nustatomi ir apžvelgiami svarbiausi Aljanso, kaip kooperacinio saugumo sistemos, bruožai; trečioje, pasitelkiant keturis teorinius pjūvius (žiedus), analizuojamos, lyginamos ir įvertinamos 1999 m. ir 2010 m. strateginės koncepcijos.

1. Teorinės gairės: kooperacinio saugumo modelis

Tarptautinio saugumo problematiką nagrinėjančiuose tyrimuose NATO dažnai yra analizuojamas kaip struktūra, leidžianti empiriškai patikrinti arba iliustruoti įvairias teorines tarptautinių santykių koncepcijas. Apibendrinant Aljanso fenomeną nagrinėjančią akademinę literatūrą galima išskirti keturis pagrindinius teorinius konstruktus, kurių siūlomos tarptautinių santykių aiškinimo logikos kontekste įvairūs autoriai analizuoja NATO transformacijos specifiką ir tendencijas – tai (i) *saugumo bendruomenės*, (ii) *aljansų*, (iii) *kolektyvinio saugumo* bei (iv) *kooperacinio saugumo* teorijos.

¹ Individualusis saugumas, kolektyvinis saugumas, kolektyvinė gynyba ir stabilumo projekcija į išorę.

² Cohen R., „From Individual Security to International Stability.“ Žr. Cohen R., Mihalka M., *Cooperative Security: New Horizons for International Order*. Garmisch – Partenkirchen: The George C. Marshall European Center for Security Studies, 2001, p. 10.

- *Saugumo bendruomenės*³ koncepcija iš esmės remiasi (inter)subjektyvistine ontologija ir prielaida, jog valstybės geba formuoti kolektyvinę tapatybę – bendros vertybės, normos, simboliai ir pasaulio matymo reikšmės generuoja bendrą tapatybę, kuri sudaro sąlygas stabilumui ir taikai.⁴ Remiantis konstruktyvistine logika parentais *saugumo bendruomenės* siūlomais teoriniais postulatais ir pritaikant juos Aljanso analizei, esminis krūvis tenka valstybių (taip pat kitų veikėjų) tapatybės ir vertybinio bendrumo analizei.
- *Aljansų* formavimosi teoretikai, nepaisant jų darbų gausos, daugiausia remiasi kraštutine (neo)realistine tarptautinių santykių aiškinimo logika – tarptautinė sistema, nacionaliniai interesai ir saugumo politika yra matomi kaip susiję griežtais priešastiniais ryšiais. Anarchiška sistema nulemia racionalų, egoistinių siekį didinti galią ir saugumą, todėl įvairios valstybių sąveikos (aljansai ir kt.) iš esmės tėra tokios subjektų veikimo logikos išvestinė.⁵ Remiantis šia logika, aljansai visada yra nukreipti prieš kitą subjektą ar jų grupę, aljansų egzistavimui būtinas „priešo/grėsmės egzistavimas“.⁶ Tokia prieiga, nors ir pasižymi metodologiniu išbaigtumu, iš esmės apsiriboja materialijų faktorių analize ir ignoroja idėjinius (normatyvinius) veiksnius. Be to, ji nepajėgi adekvačiai įvertinti po šaltojo karo įvykusių fundamentalių saugumo aplinkos pokyčių, kurie yra viena svarbiausių šiuolaikinio NATO veiklos varomųjų jėgų.

³ Plačiau apie 1957 m. K. Deutsch įvestos *saugumo bendruomenės* (angl. *Security Community*) koncepcijos (Deutsch, K., *Political Community and the North Atlantic Area*. Princeton, NJ: Princeton University Press, 1957) pritaikymą NATO tyrimams žr.: Adler, E., „The Spread of Security Communities: Communities of Practice, Self-Restraint, and NATO’s Post-Cold War Transformation“, *European Journal of International Relations*, 14 (12), 2008; Risse-Kappen, Thomas, „Identity in a Democratic Security Community: The Case of NATO“. Žr. Katzenstein, Peter J., sudar., *The Culture of National Security*. New York: Columbia University Press, 1996; Williams M., Neumann I., „From Alliance to Security Community: NATO, Russia, and the Power of Identity“, *Millennium - Journal of International Studies*, 29 (2), 2000; Pouliot V., „The Alive and Well Transatlantic Security Community: A Theoretical Reply to Michael Cox“, *European Journal of International Relations* 2006; Vol. 12(1), p. 119–127; Ivanov I. D., „NATO’s Transformation and its Implications for International Relations Theory: The Relevance of Security Communities“, Paper presented at the annual meeting of The Midwest Political Science Association, 2006; Kitchen V. M., „Argument and Identity Change in the Atlantic Security Community“, *Security Dialogue*, 40(1), 2009, p. 95–114.

⁴ Adler E., Barnett M., „Security Communities in Theoretical Perspective“, Žr. Adler E., Barnett M., sudar., *Security Communities*. Cambridge: Cambridge University Press, 1998.

⁵ Neorealistinį aljansų veikimo teorijų aiškinimą išplėtojo Walt S., *The Origins of Alliances*, Ithaca, NY: Cornell University Press, 1990 ir Snyder G. H., „Alliances, Balance, and Stability“, *International Organization*, 45(1), 1991, p. 121–42; taip pat žr. Sprecher C., Krause V., „Alliances, Armed Conflict, and Cooperation: Theoretical Approaches and Empirical Evidence“, *Journal of Peace Research*, 43(4), 2006, p. 363–369. Aljansų teorijas NATO tyrimams taiko Sandler T., „Alliance Formation, Alliance Expansion, and the Core“, *Journal of Conflict Resolution*, 43(6), 1999, 727–747; Gibler D., Sewell J. A., „External Threat and Democracy: The Role of NATO Revisited“, *Journal of Peace Research*, 43(4), 2006, p. 413–431; Snyder G. H., „The Security Dilemma in Alliance Politics“, *World Politics*, 36(4), 1984, p. 461–495.

⁶ Liska G., *Nations in Alliance: the Limits of Interdependence*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1967.

- *Kolektyvinio saugumo* priegigos atspirties tašku galima laikyti vilsonišką tarptautinių santykių aiškinimo tradiciją, turinčią daug bendra su svarbiausiais Anglų (Tarptautinės bendruomenės) mokyklos postulatais. Kolektyvinio saugumo koncepcijos pagrindas – prielaida, kad grupė valstybių, veikiančių anarchinėje tarptautinėje aplinkoje ir turinčių bendrus tikslus bei vertybes, sudaro kolektyvinę struktūrą, kurioje yra išlaikomas valstybių suverenitetas, tačiau sutariama bendrai laikytis tam tikrų principų (pavyzdžiui, susitariama dėl karinės jėgos naudojimo taisyklių ir priemonių, kurių imamasi tas taisykles pažeidusių subjektų atžvilgiu).⁷ Kolektyvinio saugumo koncepcija gali neblogai paaiškinti NATO priklausančių valstybių kooperacijos logiką (t.y. vidinį kolektyvinio saugumo sistemos mechanizmą), tačiau ji neskiria pakankamai dėmesio sisteminių veiksnių (ypač – tarptautinio saugumo problematikos) analizei.

Šiame straipsnyje remiamasi *kooperacinio saugumo modeliu*, išplėtotu R. Coheno ir M. Mihalkos darbuose. Kooperacinio saugumo koncepcija tarptautinio saugumo studijų darbotvarkėje atsirado po šaltojo karo, tačiau ilgą laiką neįgavo konceptualaus pagrindo ir buvo daugiausia naudojama kaip plataus pobūdžio terminas, skirtas apibūdinti bendradarbiavimu ir harmonija paremtą „pasikeitusią“ tarptautinę sistemą, kurioje konfrontaciją keičia konsultacijos, slaptumą – skaidrumas, atgrasymą – saugumo įsipareigojimai.⁸

R. Coheno manymu, kooperacinio saugumo koncepcija apima keturias dimensijas (koncentrinius žiedus): 1. Individualus saugumas; 2. Kolektyvinis saugumas; 3. Kolektyvinė gynyba; 4. Stabilumo projekcija į išorę⁹:

- *Individualaus saugumo dimensija (pirmasis koncentrinis žiedas)* yra nukreipta į žmogiškojo saugumo aspektus (daugiausia dėmesio skiriant žmogaus teisėms ir demokratinėms vertybėms), kurie peržengia nacionalinės valstybės sienas ir saugumą traktuoja plačiąja prasme, įtraukiant įvairius ekonominės gero-

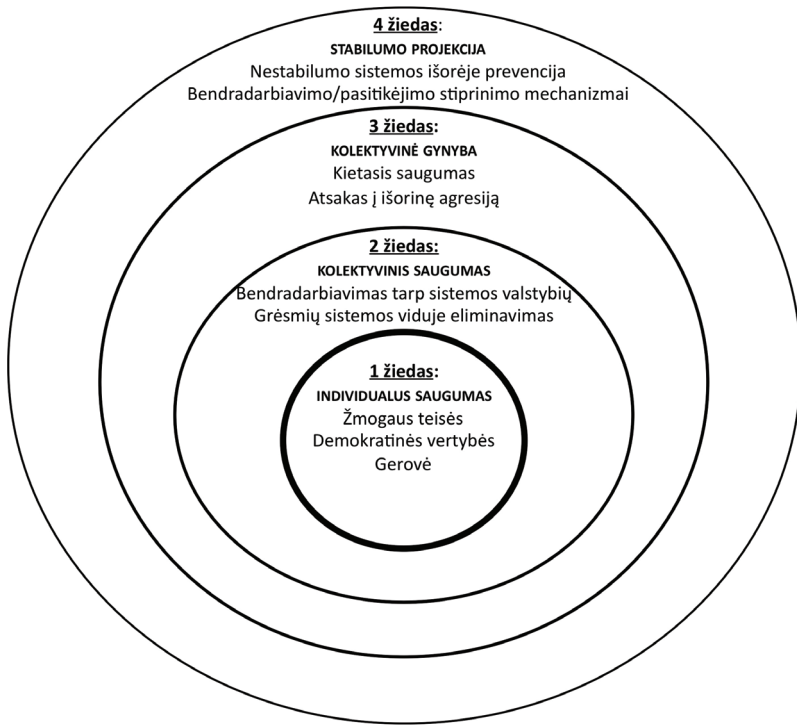
⁷ Kolektyvinio saugumo koncepciją detaliai analizuoja Ravenal E. C. straipsnyje „An Autopsy of Collective Security“, *Political Science Quarterly*, 90(4), 1976, 697–714; NATO tyrimuose kolektyvinio saugumo teoriją pritaiko Kupchan C., „The Promise of Collective Security“, *International Security*, 20(1), 1995, p. 52–61 ir Yost D., *NATO Transformed: The Alliance's New Role in International Security*, Washington: United States Institute of Peace Press, 1998; taip pat žr. Johnson H.C., G. Niemeyer, „Collective Security: The Validity of an Ideal“, *International Organization*, 8(1), 1954, p. 19–35, Cusack T. R., Stoll R.J., „Collective Security and State Survival in the Interstate“, *International Studies Quarterly*, 38(1), 1994, p. 33–59.

⁸ Evans Gareth, „Cooperative Security and Intra-State Conflict“, *Foreign Policy*, No. 96, Fall 1994. Cituota iš Cohen ir Mihalka, p. 4.

⁹ Išskirta pagal Cohen R., „From Individual Security to International Stability.“ Žr. R. Cohen ir M. Mihalka, *Cooperative Security: New Horizons for International Order*. Garmisch - Partenkirchen: The George C. Marshall European Center for Security Studies, 2001, p. 5–10.

vės ir darnaus vystymosi parametrus. Tai yra vidinis sistemos žiedas, kuris veikia kaip savotiški „socialiniai klizai“ (liberalios demokratijos principai), užtikrinantys vidinį stabilumą ir atsparumą.

- *Kolektyvinio saugumo dimensija (antrasis koncentrinis žiedas)* yra nukreipta į sistemos vidų, siekiant užtikrinti saugumą tarp suverenių valstybių. Esmė – vidinis taikos palaikymas ir grėsmių, kylančių iš kitų saugumo sistemos dalyvių, eliminavimas. Kolektyvinio saugumo dimensija apima sistemai priklausančių valstybių bendradarbiavimą įvairiose srityse: terorizmo, organizuoto nusikaltatumo, nelegalios imigracijos, gamtinių nelaimių ir kt.
- *Kolektyvinės gynybos dimensija (trečiasis koncentrinis žiedas)* yra nukreipta į sistemos išorę, siekiant užtikrinti efektyvią gynybą nuo išorinės agresijos (sistemai nepriklausančios valstybės ir nevalstybiniai veikėjai). Sistemai priklausančios šalys įsipareigoja užtikrinti patikimą karinę apsaugą ir atsaką į išorinę agresiją arba kylančią tokios agresijos grėsmę. Praktiškai tai institucionalizuojama ir veikia kaip įvairūs kolektyvinės gynybos mechanizmai ir susitarimai.
- *Stabilumo zonos projekcijos į išorę dimensija (ketvirtasis koncentrinis žiedas)* apibrėžia nestabilumo, galinčio kilti sistemos kaimynystėje, prevencijos dimensiją. Potencialūs nestabilumo židiniai eliminuojami naudojant įvairias politines, informacines, diplomacines, ekonomines ir karines priemones, sukuriant tarptautinio bendradarbiavimo mechanizmus ir pan. Praktiškai tai gali būti realizuojama kaip įsipareigojimas įvairiomis priemonėmis ginti tam tikrą vertybių sistemą (žmogaus teises ir pan.), stabdyti galimą nestabilumo (pavyzdžiui, masinio naikinimo ginklų platinimo) plitimą preventyviomis priemonėmis arba panaudoti įvairius institucinius bendradarbiavimo/pasitikėjimo stiprinimo mechanizmus.

1. pav. Teorinis kooperacinio saugumo sistemos modelis¹⁰

2. NATO kaip kooperacinio saugumo sistema: svarbiausi bruožai

Prieš pradėdant strateginių koncepcijų analizę svarbu atsakyti į klausimą, kiek apskritai NATO gali būti laikomas kooperacinio saugumo sistema.

2.1. Pirmasis žiedas

Visos NATO šalys gali būti traktuojamos kaip liberalios demokratijos, išparigojusios sergėti kertinius žmogaus teisių principus. Aljanso retorikoje ir veikloje yra itin stiprus vertybinio bendrumo elementas, svarbiausiuose dokumentuose ir

¹⁰ Adaptuota pagal Cohen R., „From Individual Security to International Stability.“ Žr. Cohen R. ir Mihalka M., *Cooperative Security: New Horizons for International Order*. Garmisch - Partenkirchen: The George C. Marshall European Center for Security Studies, 2001, p. 5–10.

vadovų kalbose taip pat gana dažnai pabrėžiamas NATO vaidmuo puoselėjant demokratinę kultūrą ir stiprinant demokratinės institucijas. Pavyzdžiui, Šiaurės Atlanto sutartyje pabrėžiama, kad NATO narės yra „įsipareigojusios saugoti savo tautų laisvę, bendrą paveldą ir civilizaciją, grindžiamą demokratijos, asmens laisvės bei teisės viešpatavimo principais. Jos siekia didinti stabilumą ir gerovę Šiaurės Atlanto regione.“¹¹

Be to, dažnai akcentuojama, jog Aljansas siekia kurti struktūrinės stabilumo sąlygas, kurios sudarytų terpę žmogaus teisių įtvirtinimui, demokratinėms reformoms, ekonomikos ir prekybos klestėjimui.¹²

2.2. Antrasis žiedas

NATO galima laikyti svarbiausia institucine ir politine transatlantinio ryšio išraiška, kurios pagrindas – Šiaurės Ameriką ir Europą sujungiantis nedalomo saugumo principas, eliminuojantis galios balansavimo politiką sistemos viduje ir leidžiantis susikcentruoti į išorėje esančius saugumo iššūkius.

Nuo pat susikūrimo Aljansui pavyko neutralizuoti (arba prislopinti) įtampos židinius tarp NATO narių: intensyvus įvairių konsultacijų ir bendradarbiavimo mechanizmų naudojimas leido išvengti konflikto tarp Turkijos ir Graikijos (abi šalys priimtos į NATO 1952 m., esant labai įtemptiems santykiams dėl Kipro), taip pat leido išspręsti nemažai kitų dvišalių krizių.

NATO politinių konsultacijų kanalai (4 Šiaurės Atlanto sutarties straipsnis) leidžia išlaikyti strateginį sistemos integruotumą (sutarimas esminiais politiniais euroatlantinės sistemos evoliucijos klausimais). Aljansas yra saugumo struktūra, kurioje egzistuoja aukštas subjektų institucionalizacijos tinklas – daug formalių ir neformalių įvairaus lygio veiksmų koordinavimo ir konsultacijų mechanizmų.

Be to, įvairiais NATO lygiais vyksta valstybių praktinis bendradarbiavimas logistikos, ginkluotės standartizacijos, ryšių ir informacinių sistemų, civilinių ekstremalių situacijų planavimo, mokslinių tyrimų, gamtos saugos, mokymų ir pratybų, viešosios diplomatijos, meteorologijos, karinės okeanografijos ir kitose srityse.¹³

¹¹ The North Atlantic Treaty, Washington D. C., 4 April 1949, <http://www.nato.int/docu/basic/txt/treaty.htm>, 2011-08-10

¹² “NATO’s Role in Building Cooperative Security in Europe and Beyond”, Speech by NATO Secretary General Javier Solana at the Yomiuri Symposium on International Economy, Tokyo, Japan, October 15, 1997, http://www.nato.int/cps/en/SID-E1446FA7-1505145B/natolive/opinions_25561.htm?selectedLocale=en, 2011-08-10

¹³ Apie NATO vaidmenį ir institucijas šiose srityse žr. *NATO Handbook*, Brussels: NATO Public Diplomacy Division, 2006, p. 273–349.

2.3. Trečiasis žiedas

Aljanso 5 straipsnyje įtvirtintas atgrasymo mechanizmas efektyviai veikė nuo pat NATO susikūrimo pradžios: organizacijai pavyko užtikrinti savo narių saugumą ir išvengti išorinės karinės agresijos šaltojo karo metu bei po SSRS subyrėjimo.¹⁴

2009 m. NATO valstybių vadovų priimtoje Aljanso saugumo deklaracijoje yra konstatuojama, jog „atgrasymas, paremtas branduoliniais ir konvenciniais pajėgumais, išlieka šerdimiu visos Aljanso strategijos elementu.“¹⁵ NATO skiria nemažą dėmesį karinėms ir politinėms iniciatyvoms bei reformoms, kuriomis siekiama užtikrinti gebėjimą apginti Aljanso teritoriją nuo išorinės agresijos.

Realų NATO, kaip karinės organizacijos, veiksmingumą išlaiko integruota karinė struktūra, bendras pajėgumų planavimo mechanizmas, nuolat budinčios greitojo reagavimo pajėgos, branduolinių pajėgų išlaikymas, integruota oro gynybos sistema, bendras įvairių projektų finansavimas, kuriama priešraketinės gynybos sistema, operacinių štabų tinklas ir kiti pajėgumai.

Sparčiai besikeičiančios saugumo aplinkos sąlygomis NATO skiria vis daugiau dėmesio gebėjimui reaguoti ir neutralizuoti įvairius netradicinius saugumo iššūkius: kibernetines grėsmes, terorizmą, masinio naikinimo ginklų platinimą, regioninių konfliktų sukeltą nestabilumą ir kt.¹⁶

2.4. Ketvirtasis žiedas

Dialogo ir bendradarbiavimo politikos plėtrai¹⁷ NATO strategijoje tenka labai svarbus vaidmuo. Tai priemonė, leidžianti išplėsti „saugumo ir stabilumo“ zoną už

¹⁴ Vienintelė išimtimi būtų galima laikyti 2001 m. rugsėjo 11 d. teroristų atakas JAV, po kurių pirmą kartą NATO istorijoje buvo aktyvuotas penktasis Šiaurės Atlanto sutarties straipsnis. Žr. Buckley E, „Invoking Article 5“, *NATO Review*, Summer 2006, <http://www.nato.int/docu/review/2006/issue2/english/art2.html>, 2011-08-10.

¹⁵ Declaration on Alliance Security, issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council, Strasbourg/Kehl, 4 April 2009, http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_52838.htm, 2011-08-10.

¹⁶ Pvz. Žr. Comprehensive Political Guidance, Endorsed by NATO Heads of State and Government on 29 November 2006, http://www.nato.int/cps/en/SID-94B7F554-9A0B094E/natolive/official_texts_56425.htm, 2011-08-15

¹⁷ Dialogo ir bendradarbiavimo procesu faktiškai buvo institucionalizuotas NATO kaip plačios geografinės aprėpties politinio forumo funkcionavimas, apimantis tokias bendradarbiavimo programas kaip Viduržemio jūros dialogas, NATO–Rusijos taryba, Euroatlantinės partnerystės taryba, Partnerystė taikos labui, NATO–Ukrainos komisija, NATO–Gruzijos komisija, Stambulo bendradarbiavimo iniciatyva. Taip pat buvo išplėti ryšiai su globaliais partneriais – Australija, Pietų Korėja, Japonija, Naujaja Zelandija. Kitaip tariant, NATO įtakos plėtros koncepcija palaipsniui įgijo daugiakryptę raidos formą, buvo ženkliai išplėsta geopolitinė bendradarbiavimo erdvė. Be to, pastaraisiais metais Aljansas vykdo intensyvią plėtros politiką – 2004 m. priimtos 7 naujos valstybės, 2009 m. – 2 (Albanija ir Kroatija).

Aljanso ribų, tokiu būdu užkertant kelią naujiems saugumo iššūkiams.¹⁸ Šiaurės Atlanto sutarties 2 straipsnyje pabrėžiama, kad „šalys prisidės prie tolesnio taikių ir draugiškų tarptautinių santykių plėtojimo stiprindamos savo laisvas institucijas, siekdamos geresnio principų, kuriais grindžiamos tos institucijos, supratimo bei plėtodamos stabilumo ir gerovės sąlygas.“¹⁹

Įvairios partnerystės programos ir praktinio bendradarbiavimo formos (dalyvavimas bendruose mokymuose ir pratybose vykdant gynybos sektoriaus reformas ir kt.) tiesiogiai prisideda prie stabilumo projekcijos už NATO ribų. Tiesa, Aljansas nėra užmezgęs glaudžių ryšių su Kinija, Indija, Brazilija ir kitais kylančiais galios centrais bei įvairiomis regioninėmis organizacijomis (Afrikos Sąjunga, Kolektyvinio saugumo sutarties organizacija ir pan.). Be to, bendradarbiavimo su Europos Sąjunga ir Jungtinėmis Tautomis efektyvumą ap sunkina įvairios politinės kliūtys (pavyzdžiui, Kipro konfliktas).

NATO įsitraukimas į krizių valdymo ir stabilizavimo veiksmus yra paremtas postmodernia reagavimo į grėsmes ten, kur jos kyla, koncepcija, kurios esmę gerai nusako garsioji NATO generalinio sekretoriaus L. Robertsono frazė „jei mes neisime į Afganistaną, Afganistanas ateis pas mus“.²⁰ Tokiu būdu sudaromos prielaidos Aljansui reaguoti į bet kuriame pasaulio taške kylančias grėsmes, jei tai reikalinga NATO saugumo interesams.

Kitas svarbus stabilumo projekcijos į išorę elementas – Aljanso pajėgumų transformacija. Siekiant užtikrinti taikos palaikymo ir krizių valdymo operacijų sėkmę bei efektyviai neutralizuoti už NATO ribų kylančias asimetrines grėsmes²¹, Aljansas ne tik sukūrė daugiafunkces greitojo reagavimo pajėgas, bet ir transformavo karines struktū-

¹⁸ Apie glaudaus bendradarbiavimo su kitais tarptautinės sistemos veikėjais būtinybę žr. „Global NATO?“, Speech by NATO Secretary General, Jaap de Hoop Scheffer at the Clingendael Institute, The Hague, Netherlands, 29 Oct. 2004, http://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_21123.htm, 2011-08-25.

„Global NATO: Overdue or Overstretch?“, Speech by NATO Secretary General, Jaap de Hoop Scheffer, at the SDA Conference, Brussels, 06 Nov. 2006, http://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_22449.htm, 2011-08-25

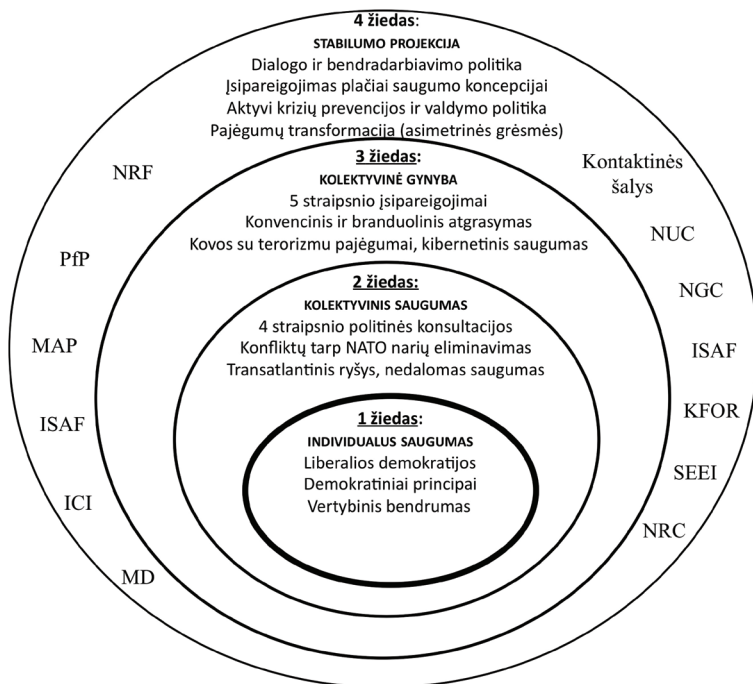
¹⁹ The North Atlantic Treaty, Washington D.C., 4 April 1949, <http://www.nato.int/docu/basicxtxt/treaty.htm>, 2011-08-25.

²⁰ NATO, “Speech by NATO Secretary General at the National Defense University”, Washington D.C., USA, 29 Jan. 2003, <http://www.nato.int/docu/speech/2004/s040129a.htm>, 2011-08-14

²¹ 2006 m. Rygos viršūnių susitikime priimtoje Išsamiosiose politinėse gairėse (*Comprehensive Political Guidance*) konstatuojama, jog Aljansas turi sugebėti vienu metu vykdyti keletą įvairaus tipo ir sudėtingumo operacijų už NATO teritorijos ribų. Be to, gairėse nurodoma, jog per artimiausius 10–15 metų Aljanso pajėgos turi gebėti vykdyti teritorinės gynybos, ilgalaikių ekspedicinių operacijų ar operatyvaus veikimo nenumatytomis aplinkybėmis funkcijas; atlikti stabilizacijos, rekonstrukcijos, sutaikinimo ir humanitarinės pagalbos veiksmus; dalyvauti operacijose, kuriose gali būti panaudojami masinio naikinimo ginklai; padėti atkurti pokonfliktinės situacijos valdymą; sugebėti veikti kartu su civiliniais sektoriaus elementais ir pan. Žr. *Comprehensive Political Guidance Endorsed by NATO Heads of State and Government*“, 29 November 2006, <http://www.nato.int/docu/basicxtxt/b061129e.htm>, 2011-08-07.

ras, pritaikydamas jas kovai su asimetrinėmis grėsmėmis.²² Pajėgumų kaitos procesas gerai iliustruoja NATO transformaciją iš teritorinės gynybos principais organizuoto regioninio aljanso į globaliu mastu veikti galintį krizių valdymo mechanizmą.

Apibendrinant galima teigti, kad trumpas žvilgsnis į NATO per keturių koncentrinį ratų prizmę leidžia laikyti Aljansą gana efektyviai funkcionuojančia kooperacinio saugumo sistema (žr. 2 pav.).

2 pav. NATO kaip kooperacinio saugumo sistema: svarbiausi bruožai²³

²² Prahos NATO vadovų susitikime buvo nuspręsta sukurti NATO Greitojo reagavimo pajėgas, sudarytas iš techniškai aprūpintų, mobilių, sąveikių, aukščiausios parengties sausumos, jūrų bei oro pajėgų elementų, kuriuos Šiaurės Atlanto tarybos sprendimu būtų galima operatyviai dislokuoti didelio karinio intensyvumo misijoms. Žr. Prague Summit Declaration issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council. 21 November 2002, <http://www.nato.int/docu/pr/2002/p02127e.htm>, 2011-08-15; "NATO after the Prague Summit", Speech by NATO Secretary General Lord Robertson at the Konrad Adenauer Stiftung, Berlin, Germany, 12 Dec. 2002, http://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_19600.htm, 2011-08-15

²³ Santrumpų paaiškinimai: NRF (*NATO Response Force*) – NATO greitojo reagavimo pajėgos; PpP (*Partnership for Peace*) – partnerystės taikos labui programa; MAP (*Membership Action Plan*) – narystės veiksmų planas; ISAF (*International Security Assistance Force*) – Tarptautinių saugumo paramos pajėgų operacija (Afganistane); ICI (*Istanbul Cooperation Initiative*) – Stambulo bendradarbiavimo iniciatyva; MD (*Mediterranean Dialogue*) – Viduržemio jūros dialogas; NRC (*NATO-Russia Council*) – NATO–Rusijos taryba; KFOR (*Kosovo Force*) – NATO operacija Kosove; NGC (*NATO-Georgia Commission*) – NATO–Gruzijos taryba; NUC (*NATO-Ukraine Commission*) – NATO–Ukrainos taryba.

3. NATO strateginių koncepcijų analizė

3.1. 1999 m. strateginė koncepcija: patikima kolektyvinė gynyba ir euroatlantinio regiono saugumas²⁴

3.1.1. Pirmasis žiedas: individualus saugumas

1999 m. strateginėje koncepcijoje pažymima, jog svarbiausias NATO tikslas (*essential and enduring purpose*) – užtikrinti visų savo narių (t.y. valstybių) laisvę ir saugumą politinėmis ir karinėmis priemonėmis (§6). Nei individų, nei visuomenės saugumas strateginėje koncepcijoje nėra minimas tarp pagrindinių Aljanso saugumo uždavinių.²⁵

Gana mažai dėmesio koncepcijoje skiriama ir vertybinei (žmogaus teisių) dimensijai: apsiribojama teiginiais, kad NATO yra demokratinėmis vertybėmis, žmogaus teisėmis ir teisės viršenybės principais grįndžiama organizacija, siekianti įtvirtinti taiką Europoje (*secure a just and lasting peaceful order in Europe*).

3.1.2. Antrasis žiedas: kolektyvinis saugumas

1999 m. strateginėje koncepcijoje yra gana aiškiai suformuluotos kolektyvinio saugumo dimensijos principus atitinkančios nuostatos. Vienas iš keturių šioje koncepcijoje įvardijamų svarbiausių NATO saugumo uždavinių (*fundamental security tasks*) – saugumo užtikrinimas euroatlantiniame regione. Juo siekiama skatinti demokratiškas institucijų plėtrą, užtikrinti įsipareigojimą taikiai spręsti nesutarimus ir užkirsti kelią prievartai ar jėgos naudojimui (§10). Kitaip tariant, strateginėje koncepcijoje padedami pamatai taikos užtikrinimui sistemos viduje.

Atitinkamai dokumente ypatingas dėmesys skiriamas konsultacijoms tarp šalių. Politinės konsultacijos, remiantis ketvirtuoju Vašingtono sutarties straipsniu, laikomos esminiu instrumentu siekiant užtikrinti Aljanso kaip transatlantinio politinio forumo (aktualiausiais saugumo klausimais) funkcionalumą ir narių veiksmų koordinavimą (§10). Koncepcijoje taip pat pabrėžiama NATO, kaip svarbiausios

²⁴ Šiame poskyryje analizė atliekama remiantis NATO strateginės koncepcijos dokumentu, priimtu 1999 m. (The Alliance's Strategic Concept, approved by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council⁶, Washington D.C., 23–24 April 1999). Toliau nuorodos bus dedamos tik tiesiogiai cituojant patį dokumentą.

²⁵ Kita vertus, Šiaurės Atlanto sutarties preambuleje yra paminimas šalių įsipareigojimas saugoti savo tautų (*peoples*) laisvę ir pabrėžiamas *individualios laisvės (individual liberty)* principas. Žr. The North Atlantic Treaty, Washington D.C., 4 April 1949, <http://www.nato.int/docu/basicxt/treaty.htm>, 2011-08-22.

transatlantinio ryšio išraiškos, svarba, akcentuojant nedalomo saugumo principą, kuris praktiškai ir instituciškai sujungia Šiaurės Ameriką ir Europą (§7, 27). Dokumente itin daug dėmesio skiriama Aljanso solidarumui, strateginei vienybei ir koherentiškumui (§8, 41).

3.1.3. Trečiasis žiedas: kolektyvinė gynyba

Atgrasymas ir gynyba (*deterrence and defence*) prieš bet kokią agresijos formą šioje strateginėje koncepcijoje yra įvardijami kaip viena iš keturių svarbiausių NATO užduočių (§10).

Penktojo straipsnio išpareigojimai dokumente taip pat demonstruojami, skiriant nemažai dėmesio įvairioms praktinėms kolektyvinės gynybos ir efektyvaus atgrasymo priemonėms: kariniam planavimui, karinėms pratyboms, pajėgų sąveikumo skatinimui, valstybių gynybos infrastruktūros stiprinimui, bendriems įrangos įsigijimo, logistikos sistemų, pratybų standartams ir kt. (§28, 29, 41, 42).

Strateginėje koncepcijoje ypatingas dėmesys tenka Aljanso pajėgumų vystymo gairėms, detaliai aprašant NATO karinių pajėgų misijas ir joms keliamus reikalavimus (§41-61). Svarbiausia užduotis – „apginti taiką ir užtikrinti šalių narių teritorinį integralumą, politinę nepriklausomybę ir saugumą. Aljanso pajėgos privalo gebėti užtikrinti efektyvų atgrasymą ir gynybą, palaikyti arba atkurti teritorinį šalių integralumą, nutraukti karą priverčiant priešininką atsitraukti“.²⁶ Dokumente taip pat fiksuojami svarbiausi reikalavimai dėl Aljanso pajėgų dydžio, geografinio išsidėstymo, vadovavimo struktūros (operacinių štabų ir integruotos karinės struktūros) parametrų, galimo atsako į masinio naikinimo ginklų panaudojimo grėsmę, daugianacionalinių pajėgų formavimo elementų ir kt.

Koncepcijoje įtvirtinami svarbiausi NATO branduolinės strategijos elementai: konstatuojama, kad Aljanso konvencinių pajėgų neužtenka siekiant užtikrinti patikimą atgrasymą, todėl reikalingas branduolinis arsenalas, kuris yra laikomas priemone siekiant politinio tikslo „užtikrinti taiką ir užkirsti kelią bet kokio pobūdžio karui“.²⁷ Be to, teigiama, kad Aljanso strateginis branduolinis arsenalas yra svarbiausias NATO saugumo garantas (*supreme guarantee of security*), kuris taip pat atlieka esminės politinės ir karinės jungties (*essential political and military*

²⁶ The Alliance's Strategic Concept, approved by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council, Washington D. C., 23–24 April 1999, § 47 <<http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-065e.htm>, 2011-08-15.

²⁷ The Alliance's Strategic Concept, approved by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council, Washington D.C., 23–24 April 1999, § 62 <<http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-065e.htm>, 2011-08-25.

link) tarp Europos ir Šiaurės Amerikos vaidmenį. NATO įsipareigoja išlaikyti savo branduolinį arsenalą, kuris turi būti pakankamai lankstus siekiant užtikrinti realų atgrasymo politikos efektyvumą (§62-64).

Tiesa, strateginėje koncepcijoje akcentuojama, kad branduolinis ginklas galėtų būti panaudojamas tik išskirtinėmis aplinkybėmis, bei aprašoma nuosekliai nuo šaltojo karo pabaigos vykdyta Aljanso branduolinio nusiginklavimo politika.

Nemažai dėmesio dokumente skiriama strateginės aplinkos įvertinimui. Pabrėžiamas tarptautinės saugumo aplinkos nenusipėjamumas, teigiama, kad didelio masto konvencinė agresija prieš Aljansą yra labai mažai tikėtina, tačiau tokios grėsmės galimybė ilguoju laikotarpiu išlieka. NATO saugumo aplinką sudaro daugybė įvairių sunkiai prognozuojamų karinių ir nekarinių rizikos faktorių, įskaitant nestabilumą euroatlantinio regiono viduje ir periferijoje. Tarp svarbių nestabilumo veiksnių minimi religiniai nesutarimai, teritoriniai ginčai, žmogaus teisių pažeidimai. Akcentuojama, kad įvairūs nestabilumo židiniai gali virsti krizėmis, turinčiomis tiesioginių saugumo implikacijų Aljansui (§20-24).

Strateginėje koncepcijoje taip pat akcentuojama, kad stiprių branduolinių galių egzistavimas už Aljanso ribų taip pat yra svarbus faktorius, kuris turi atspindėti NATO strategijoje (§21). Vienu esminių NATO saugumo aplinkos elementų yra laikomas masinio naikinimo ginklų, jų gamybos technologijų ir gabenimo priemonių platinimas, kuriame dalyvauja ir įvairūs nevalstybiniai veikėjai.

3.1.4. Ketvirtasis žiedas: stabilumo projekcija

Svarbus vaidmuo 1999 m. strateginėje koncepcijoje tenka krizių valdymo politikai. Akcentuojama, kad Aljansas turi būti pasirengęs esant poreikiui vykdyti efektyvią konfliktų prevenciją ir įsitraukti į įvairias krizių valdymo operacijas.

Ne mažiau dėmesio skiriama partnerystės koncepcijai. Siekdamas užtikrinti euroatlantinės sistemos saugumą ir stabilumą Aljansas turi vystyti įvairias partnerystės, bendradarbiavimo ir dialogo programas. NATO įsipareigoja ne tik užtikrinti efektyvią savo narių gynybą, bet ir aktyviai prisidėti prie regioninio saugumo ir stabilumo konsolidavimo (§31-33).

NATO įsipareigoja laikytis plačios saugumo koncepcijos (apimančios įvairius politinius, ekonominius, socialinius faktorius); atitinkamai, pabrėžiama būtinybė glaudžiai koordinuoti veiksmus su kitais tarptautinės sistemos dalyviais.

Strateginėje koncepcijoje akcentuojama, kad Aljansas siekia stiprinti stabilumą ir skatinti demokratinius procesus euroatlantinio regiono saugumo sistemoje (§31-39):

- tęsdamas atvirų durų politiką (remiantis Vašingtono sutarties 10 straipsniu, t.y. paliekant atviras duris visoms narystės siekiančioms Europos demokratijoms, kurios atitinka narystės kriterijus);
- vykdydamas aktyvią partnerystės politiką. Daugiausia dėmesio skiriama Euroatlantinės partnerystės tarybai, Partnerystės taikos labui programai (angl. *Partnership for Peace*), ryšiams su Ukraina ir Viduržemio jūros dialogo programai. NATO–Rusijos santykiai koncepcijoje yra apibrėžti gana abstrakčiai, konstatuojant, kad Rusija vaidina unikalų vaidmenį euroatlantinio saugumo sistemoje ir teigiant, kad efektyvi NATO–Rusijos partnerystė yra būtina siekiant tarptautinio stabilumo;
- tęsdamas aktyvią veiklą nusiginklavimo srityje: įvertinamas NATO šalių indėlis ginklų kontrolės ir neplatavimo klausimais, pabrėžiama CFE sutarties, START susitarimų, visuotinio branduolinių bandymų uždraudimo sutarties reikšmė ir kt.;
- tęsdamas paramą Europos saugumo ir gynybos identiteto Aljanso rėmuose vystymui ir suteikdamas galimybę pasinaudoti NATO turimais pajėgumais Vakarų Europos Sąjungos operacijoms (dokumente taip pat pažymima Europos valstybių karinių pajėgumų vystymo svarba viso Aljanso saugumui);
- vykdydamas aktyvią krizių prevencijos ir valdymo politiką, t.y. panaudodamas įvairias politines ir karines priemones siekiant užkirsti kelią konfliktams, o jiems kilus – užtikrinti efektyvų krizių valdymą;
- užtikrindamas glaudų bendradarbiavimą tarp civilinės ir karinės dimensijų. Koncepcijoje teigiama, kad civilinės priemonės tampa vis svarbesnės vykdant karines užduotis (logistika, komunikacijos, medicininė parama, viešieji ryšiai ir kt.), todėl svarbu užtikrinti glaudesnę bendradarbiavimą šioje srityje.

3.2. 2010 m. strateginė koncepcija: aktyvumas „išorėje“, saugumas „namuose“, naujosios grėsmės ir krizių valdymas

3.2.1. Pirmasis žiedas: individualus saugumas

Strateginėje koncepcijoje trumpai akcentuojama tai, kad NATO šalys formuoja unikalią vertybėmis grįstą bendruomenę, kuri yra įsipareigojusi individualios laisvės, demokratijos, žmogaus teisių ir teisės viršenybės idealams (§2).

3.2.2. Antrasis žiedas: kolektyvinis saugumas

Kaip ir 1999 m. dokumente, 2010 m. strateginėje koncepcijoje pabrėžiama, kad svarbiausias Aljanso tikslas (angl. *fundamental and enduring purpose*) – kari-nėmis ir politinėmis priemonėmis užtikrinti visų NATO šalių laisvę ir saugumą (§1).

Dokumente akcentuojama transatlantinio ryšio ir nedalomo saugumo tarp Europos ir Šiaurės Amerikos svarba. Taip pat patvirtinama NATO, kaip esminio transatlantinio saugumo politikos forumo, reikšmė (§3, 5).

3.2.3. Trečiasis žiedas: kolektyvinė gynyba

Kolektyvinė gynyba, remiantis penktuoju Vašingtono sutarties straipsniu, strateginėje koncepcijoje yra įvardijama kaip viena iš trijų esminių Aljanso užduo-čių (angl. *core tasks*). Naujovė – didesnis dėmesys naujesiems saugumo iššūkiams: kibernetinėms grėsmėms, tarptautiniam terorizmui, komunikacijos, transporto jungčių bei energijos išteklių tiekimo sutrikdymui (§7-15).

NATO įsipareigoja skirti daugiau dėmesio pajėgumams, reikalingiems siekiant užkirsti kelią kibernetakoms arba neutralizuoti jų padarinius (didesnis dėmesys kibernetiniams pajėgumams NATO planavimo cikle, geresnis nacionalinių pajėgumų ir galimo atsako strategijų koordinavimas ir pan.) (§19).

Aljansas taip pat įsipareigoja būti aktyvesnis energetinio saugumo srityje, įskaitant kritinės infrastruktūros bei išteklių tranzito priemonių apsaugą, konsultacijas tarp sąjungininkų bei karinį planavimą nenumatytoms situacijoms.

Koncepcijoje pažymima, kad konvencinės atakos tikimybė prieš Aljansą yra maža (*low*), tačiau konvencinė rizika negali būti visiškai ignoruojama, ypač dėl balistinių raketų platinimo, kuris kelia „realią ir augančią grėsmę“ euroatlantinio regiono saugumui. Atitinkamai koncepcijoje raginama skirti ypatingą dėmesį priešraketinės gynybos pajėgumams, leidžiantiems apginti NATO šalių teritoriją nuo balistinių raketų atakų. Šis gynybinis pajėgumas laikomas kertiniu NATO kolektyvinės gynybos elementu (§19).

Kaip ir 1999 m. dokumente, tarp svarbiausių Aljanso strateginės saugumo aplinkos elementų minimas masinio naikinimo ginklų platinimas, nestabilumas ir konfliktai Aljanso kaimynystėje, galimos sparčios technologinės pažangos im-plikacijos NATO planavimui.

Nors dokumente akcentuojama, kad NATO nei vienos valstybės nelaiko savo priešininku, „niekas neturėtų suabejoti Aljanso kolektyvinės gynybos įsipareigojimu, jei iškiltų grėsmė kurios nors NATO narės saugumui“.²⁸ Teigiama, jog branduolinis atsakas galėtų būti panaudotas tik kraštutinėmis aplinkybėmis, tačiau konstatuojama, kad tol, kol pasaulyje bus branduolinių ginklų, NATO išliks branduoliniu aljansu. Tolesni Aljanso šalių veiksmai branduolinio nusiginklavimo srityje siejami su atsakomaisiais Rusijos veiksmais, visų pirma siekiant užtikrinti Europoje esančio Rusijos branduolinio arsenalo atitraukimą.

2010 m. dokumente daug mažiau dėmesio skiriama praktinių kolektyvinės gynybos priemonių aprašymui (planavimui, pratyboms, pajėgumams, gynybos infrastruktūrai ir pan.), tačiau aiškiai išsakoma politinė Aljanso valia vykdyti saugumo įsipareigojimų įtvirtinimo (angl. *visible assurance*) politiką (§19). Kitaip tariant, NATO įsipareigoja, vykdydama atitinkamą pratybų, mokymų, karinio planavimo (angl. *contingency planning*) politiką, išsklaidyti NATO narių abejones dėl saugumo, užtikrinti Aljanso matomumą šalyse-narėse ir pasiruošimą efektyviai reaguoti į pačius įvairiausius (angl. *full range*) konvencinius ir nekonvencinius saugumo iššūkius.

2010 m. koncepcijoje ypač akcentuojamas poreikis plėtoti karinius pajėgumus ekspedicinėms operacijoms (§19, 25), taip pat vystyti NATO pajėgumus reaguoti į galimą cheminę, biologinę, radiologinę arba branduolinę ataką.

3.2.4. Ketvirtasis žiedas: stabilumo projekcija

Lyginant su 1999 m. dokumentu, 2010 m. koncepcijoje skiriama daugiau dėmesio Aljanso vaidmeniui krizių valdymo srityje. Akcentuojama, kad krizės ir konfliktai už NATO sienų gali kelti tiesioginę grėsmę Aljanso teritorijai ir gyventojams. Konstatuojamas NATO ryžtas aktyviai veikti siekiant užkirsti kelią (angl. *prevent*) krizėms bei jas valdyti (angl. *manage*), taip pat vykdyti pokonflikcinės situacijos stabilizavimo misijas. Pabrėžiama, kad NATO turi unikalius konfliktų valdymo pajėgumus (§ 23).

Viena svarbiausių 2010 strateginės koncepcijos naujovių – gana didelis dėmesys civilinių pajėgumų vystymui. Dokumente pabrėžiama, kad Afganistane ir Vakarų Balkanuose vykdytų operacijų metu išmoktos pamokos visų pirma demonstruoja, kad vienas svarbiausių NATO strategijos elementų vykdant operacijas turėtų būti civilinių ir karinių priemonių integravimo bei glaudaus bendradarbiavimo

²⁸ Strategic Concept For the Defence and Security of The Members of the North Atlantic Treaty Organisation, Adopted by Heads of State and Government in Lisbon, 2010 11 20, §16

su kitais tarptautinės bendruomenės veikėjais mechanizmas (angl. *Comprehensive Approach*) (§21).

Siekiant užtikrinti krizių valdymo operacijų efektyvumą, Aljansas įsipareigoja: (i) sustiprinti apsikeitimą žvalgybine informacija NATO viduje; (ii) stiprinti pasirengimą vykdyti ekspedicines operacijas (doktrinos ir pajėgumai); (iii) suformuoti reikiamą, bet kuklų (angl. *appropriate but modest*) civilinį krizių valdymo pajėgumą bei pagerinti sąveiką su įvairiais civiliniais partneriais; (iv) užtikrinti integruotą civilinio-karinio planavimo mechanizmą; (v) plėtoti gebėjimus apmokyti vietines pajėgas krizės regione (§25).

2010 m. strateginėje koncepcijoje iš esmės atsikartoja 1999 m. dokumente išsakyti NATO įsipareigojimai prisidėti prie tarptautinių ginklų kontrolės (įskaitant konvencinių ginklų kontrolės režimą Europoje) ir neplatavimo pastangų.

Dokumente išlaikomas įsipareigojimas vykdyti plėtros politiką, teigiama, kad Aljanso durys lieka atviros visoms Europos demokratijoms, kurios vadovaujasi NATO vertybėmis, atitinka narystės reikalavimus ir kurių saugumas prisidėtų prie bendro saugumo ir stabilumo stiprinimo.

Palyginti su 1999 m. dokumentu, 2010 m. koncepcijoje skiriama dar daugiau dėmesio partnerystės politikai. Glaudus bendradarbiavimas su partneriais Aljanso operacijose ir kitose srityse laikomas vienu esminių NATO sėkmės garantų. Strateginėje koncepcijoje NATO įsipareigoja stiprinti partnerystės politiką: (i) vystydama praktinę bendradarbiavimo politiką su kitomis tarptautinėmis organizacijomis; (ii) užtikrindama intensyvias konsultacijas su partneriais bendrais saugumo klausimais; (iii) suteikdama Aljanso operacijose dalyvaujantiems partneriams „struktūrinį vaidmenį“ formuojant (*shaping*) strategiją ir priimant sprendimus operaciniais klausimais; (iv) suaktyvindama bendradarbiavimą su Jungtinėmis Tautomis (aktyvesnės politinės konsultacijos ir kt.); (v) užtikrindama aktyvią strateginę partnerystę tarp NATO ir ES, kuri turėtų būti paremta išplėstu praktiniu bendradarbiavimu dalyvaujant operacijose bei plėtojant pajėgumus; (vi) tęsdama ir plėtodama bendradarbiavimą su kitomis šalimis įvairiais partnerystės formatais (§28-35). Tiesa, koncepcijoje nėra net paminėtos tokios organizacijos kaip Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacija (ESBO) arba Afrikos Sąjunga.

2010 m. koncepcijoje skiriama daugiau dėmesio santykiams su Rusija: pabrėžiama, kad NATO–Rusijos bendradarbiavimas yra strategiškai svarbus, Aljansas nekelia jokios grėsmės Rusijai ir tikisi pozityvių atsakomųjų žingsnių. NATO įsipareigoja sustiprinti politines konsultacijas ir praktinį bendradarbiavimą tokiose srityse, kaip priešraketinė gynyba, kova su terorizmu, piratavimu jūrose ir kt. (§34).

1 lentelė. NATO, kaip kooperacinio saugumo sistemos, transformacija:
1999 m. ir 2010 m. Aljanso strategines koncepcijas apibendrinanti lentelė

	1999 m. strateginė koncepcija	2010 m. strateginė koncepcija
1 Žiedas: individualus saugumas	Svarbiausias saugumo objektas – valstybės (<i>nations</i>). Menkas dėmesys vertybinei (žmogaus teisių, demokratiųjų principų) dimensijai.	Svarbiausias saugumo objektas – valstybės ir visuomenės (<i>populations</i>). Menkas dėmesys vertybinei (žmogaus teisių, demokratiųjų principų) dimensijai.
2 Žiedas: kolektyvinis saugumas	- Svarbiausias tikslas – karinėmis ir politinėmis priemonėmis užtikrinti visų Aljanso šalių laisvę ir saugumą. - Pabrėžiama saugumo užtikrinimo euro-atlantiniame regione (vidinis sistemos stabilumas), transatlantinio ryšio (NATO kaip politinė ir institucinė jungtis tarp Europos ir Šiaurės Amerikos), nedalomo saugumo principo ir politinių konsultacijų (pagal 4 Šiaurės Atlanto sutarties straipsnį) reikšmė. - Daug dėmesio skiriama NATO solidarumui, strateginei vienybei, koherentiškumui ir pan.	- Svarbiausias tikslas – karinėmis ir politinėmis priemonėmis užtikrinti visų Aljanso šalių laisvę ir saugumą. - Akcentuojama transatlantinio ryšio (NATO kaip saugumo politikos forumas), nedalomo saugumo principo ir politinių konsultacijų (veiksmų ir strateginių sprendimų koordinavimas) reikšmė.

<p>3 žiedas: kolektyvinė gynyba</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Itin daug dėmesio skiriama atgrasymui ir gynybai. - Įvardijamos įvairios praktinės kolektyvinės gynybos priemonės, detalūs reikalavimai NATO karinėms pajėgoms. - Branduolinio arsenalo paskirtis – politinė: užtikrinti taiką ir užkirsti kelią bet kokio pobūdžio karui. Branduolinis ginklas laikomas svarbiausiu NATO saugumo garantu. - Konvencinė agresija prieš Aljansą yra labai mažai tikėtina, tačiau tokios grėsmės didėjimo galimybė ilguoju laikotarpiu išlieka. - Pabrėžiama neprognozuojamos saugumo aplinkos svarba (ypač – masinio naikinimo ginklų platinimo grėsmė). - Nestabilumas Aljanso kaimynystėje kaip vienas svarbiausių saugumo iššūkių. 	<ul style="list-style-type: none"> - Atgrasymas, paremtas branduoliniais ir konvenciniais pajėgumais, įvardijamas kaip šerdinis visos Aljanso strategijos elementas. - Daug dėmesio skiriama naujiesiems saugumo iššūkiams (ypač – kibernetinėms grėsmėms, taip pat terorizmui, energetiniam saugumui ir kt.) ir pajėgumams, reikalingiems siekiant juos neutralizuoti. - Konvencinės atakos tikimybė prieš Aljansą yra maža, tačiau tokia rizika išlieka, ypač dėl realios balistinių raketų atakos grėsmės. - Priešraketinės gynybos pajėgumas laikomas kertiniu NATO kolektyvinės gynybos elementu. - Išsakoma politinė Aljanso valia vykdyti saugumo garantijų suteikimo šalis narėms (<i>visible assurance</i>) politiką. - Tol, kol pasaulyje egzistuos branduolinis ginklas, NATO išliks branduoliniu aljansu. Branduolinis ginklas laikomas svarbiausiu NATO saugumo garantu.
--	---	---

<p>4 Žiedas: stabilumo projekcija</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Svarbus vaidmuo tenka krizių prevencijos ir valdymo (ypač – euroatlantiniame regione) politikai. - Įsipareigojimas laikytis plačios saugumo koncepcijos (apimančios įvairius politinius, ekonominius, socialinius veiksnius). - Pripažįstamas kertinis JT vaidmuo palaikant tarptautinę taiką. - Įsipareigojama tęsti atvirų durų politiką, vykdyti aktyvią partnerystės politiką (EAPC, PFP, MD, ryšiai su Ukraina), veikti nusiginklavimo srityje, remti Europos saugumo ir gynybos identiteto Aljanso rėmuose plėtrą. - NATO-Rusijos santykiai koncepcijoje yra apibrėžti gana abstrakčiai, konstatuojant, kad Rusija vaidina unikalų vaidmenį euroatlantinio saugumo sistemoje, teigiama, kad efektyvi NATO–Rusijos partnerystė yra būtina siekiant tarptautinio stabilumo. - Išsakomas įsipareigojimas vykdyti plėtros politiką pagal 10 Šiaurės Atlanto sutarties straipsnį. - Įsipareigojimai prisidėti prie tarptautinių ginklų kontrolės ir neplatinimo. 	<ul style="list-style-type: none"> - Daug dėmesio skiriama Aljanso vaidmeniui krizių valdymo srityje (apsikeitimas žvalgybine informacija, atitinkamos doktrinos ir pajėgumai, vietinių pajėgų apmokymas, Afganistane ir Balkanuose išmoktos pamokos ir kt.) - Įsipareigojama sukurti civilinius krizių valdymo pajėgumus; taip pat pagerinti sąveiką su įvairiais civiliniais partneriais, užtikrinti integruotą civilinio-karinio planavimo mechanizmą. - Skiriamas ypatingas vaidmuo partnerystei: aktyvesnės konsultacijos su partneriais saugumo klausimais, „struktūrinis vaidmuo“ NATO operacijose dalyvaujantiems partneriams priimant operacinius sprendimus, visų partnerystės programų plėtojimas; - Pripažįstamas kertinis JT vaidmuo palaikant tarptautinę taiką. - Atkartojami Aljanso įsipareigojimai prisidėti prie tarptautinės ginklų kontrolės (įskaitant konvencinių ginklų kontrolės režimą Europoje) ir neplatinimo pastangų. - Išlaikomas įsipareigojimas vykdyti plėtros politiką. - Pabrėžiama, kad Aljansas nekelia jokios grėsmės Rusijai ir tikisi pozityvių atsakomųjų žingsnių (tikimasi sustiprinti bendradarbiavimą tokiose srityse, kaip priešraketinė gynyba, kova su terorizmu ir kt.)
--	---	--

3.3. Vertinimas: kas naujo naujoje koncepcijoje?

3.3.1. Jokių fundamentalių pasikeitimų

Nepaisant reikšmingų tarptautinio saugumo sistemos pokyčių nuo 1999 m. iki 2010 m., pamatinės nuostatos abiejose strateginėse koncepcijose iš esmės sutampa: kolektyvinė gynyba, efektyvus atgrasymas (įskaitant branduolinį arsenalą), transatlantinis ryšys, konsultacijos saugumo klausimais, partnerystė, nedalomas saugumas tarp Šiaurės Amerikos ir Europos, atvirų durų politika ir krizių valdymo pajėgumai išlieka pamatiniais NATO elementais.

3.3.2. Kolektyvinė gynyba: išliekanti reikšmė ir pokyčiai

1999 m. dokumente skiriama itin daug dėmesio (tiek politiniu, tiek kariniu požiūriu) Aljanso gebėjimui užtikrinti efektyvią kolektyvinę gynybą pagal Vašingtono sutarties 5 straipsnį. 2010 m. koncepcijoje dėmesys įvairiems praktiniams kolektyvinės gynybos mechanizmams gerokai mažesnis, tačiau politinis įsipareigojimas (*visible assurance*) užtikrinti ir pademonstruoti Aljanso pasirošimą reaguoti į grėsmes (pratybos, mokymai, gynybos planavimas) išsakytas labai aiškiai.

Tekstas 2010 m. dokumente leidžia konstatuoti tam tikrą Aljanso „sugrįžimą prie šaknų“: po 2001 m. rugsėjo 11 d. įvykių NATO transformacija iš esmės vyko asimetrinių grėsmių pagrindu, siekiant pertvarkyti Aljansą į daugiafunkcijų krizių valdymo mechanizmą (savotišką „įrankių dėžę“). Tokias tendencijas gerai iliustravo 2006 m. Rygos vadovų susitikime priimtos Išsamiosios politinės gairės, kuriose dominuoja ekspedicinis NATO profilis. Situaciją pakeitė gana agresyvi Rusijos laikysena tarptautinėje arenoje (ypač – 2008 m. karas Gruzijoje), kuri paskatino Aljansą sugrįžti prie universalios saugumo struktūros koncepcijos (saugumas „namuose“ + efektyvus krizių valdymas „išorėje“), tokiu būdu nuraminant „bruzdančias“ ir savo saugumu iki galo neužtikrintas Vidurio ir Rytų Europos valstybes ir garantuojant solidarumą Aljanso viduje. Paradoksalu tai, kad šis „sugrįžimas“ įvyko JAV ir NATO lyderių itin aktyviai vykdomo santykių su Rusija „perkrovimo“ kontekste.

2010 m. dokumente įtvirtintos dvi svarbios naujos kolektyvinės gynybos sampratoje: (1) naujosios grėsmės (visų pirma, kibergrėsmės), nors ir netiesiogiai, yra „pakįšamos“ po kolektyvinės gynybos sampratą, tokiu būdu netiesiogiai išplečiant galimą Vašingtono sutartyje įtvirtinto termino „karinė ataka“ interpretaciją; (2) Aljanso kolektyvinė gynyba labiausiai susiejama su balistinių raketų atakos

grėsme. Tiesa, šią sąsają galima interpretuoti kaip strateginį ėjimą, pateisinantį ir legitimizuojantį NATO, kaip kolektyvinės gynybos organizacijos, reikalingumą XXI a., kadangi realiausias saugumo iššūkių šaltinis daugeliui NATO šalių – Rusija – yra laikomas svarbiu strateginiu partneriu. Kitaip tariant, NATO negalėjo sau leisti apsibrėžti tapatybės per konfrontaciją su Rusija, todėl buvo įtrauktas naujas kolektyvinės gynybos legitimizavimo elementas.

3.3.3. Civiliniai pajėgumai

Savarankiškų Aljanso civilinių pajėgumų vystymas visuomet buvo jautri tema: kai kurios šalys mato NATO kaip išimtinai karinį aljansą, kuris turėtų palikti civilines funkcijas Europos Sąjungai ir kitoms šioje srityje NATO lenkiančioms organizacijoms. Atitinkamai 2010 m. strateginėje koncepcijoje išsakytas įsipareigojimas vystyti reikiamus civilinius pajėgumus bei glaudžiau integruoti civilinę dimensiją į NATO planavimo mechanizmą galėtų būti traktuojamas kaip svarbus lūžis Aljanso, kaip karinės organizacijos, istorijoje. Kita vertus, dokumente pabrėžiama, kad NATO ambicijos šioje srityje išlieka kuklios, Aljansas neketina imtis lyderio vaidmens.

3.3.4. Veiklos spektro skirtumas

1999 m. koncepcijos varomoji jėga neabejotinai buvo tuometiniai įvykiai (NATO operacija) Kosove. Atitinkamai dokumente dominuoja regioninė prieiga, akcentuojant atsakomybę už viso euroatlantinio regiono saugumą, kaimynystėje esančius potencialius nestabilumo židinius bei būtinybę stiprinti pajėgumus, reikalingus siekiant užkirsti kelią regioninėms krizėms. Kitaip tariant, NATO veikla „į išorę“ iš esmės apsiriboja euroatlantiniu regionu.

2010 m. dokumente jaučiama didelė Afganistane išmuktų pamokų svarba: NATO įsipareigoja stiprinti įvairius krizių valdymo pajėgumų aspektus (įskaitant stabilizacijos ir rekonstrukcijos funkcijas), plačiau įtraukti partnerius į operacinių sprendimų priėmimo procesą ir kt. Gerokai globalesnis NATO veiklos spektras atsispindi ir koncepcijoje esančiame strateginės saugumo aplinkos įvertinime (įtraukiami ekologiniai, klimato kaitos, išteklių veiksniai ir pan.).

Be to, naujoje strateginėje koncepcijoje akivaizdžiai sustiprinamos NATO kaip globalaus politinio forumo funkcijos. Tiesa, kai kuri partnerystė išlieka daugiau formali (pvz., Stambulo bendradarbiavimo iniciatyva) arba stringa dėl politinių kliūčių (pvz., NATO–Ukrainos komisija).

3.3.5. Skirtingi grėsmių vertinimo akcentai

Viena vertus, abiejose koncepcijose iš esmės atsikartoja tie patys svarbiausi iššūkiai Aljanso saugumui (masinio naikinimo ginklų platinimas, nestabilumas kaimynystėje ir kt.). Kita vertus, 2010 m. dokumente kur kas daugiau dėmesio tenka naujosioms/nekonvencinėms grėsmėms (kiberatakos, terorizmas, energetinių išteklių tiekimo sutrikdymas ir pan.), kurios (nors ir minimos) neturi didelio svorio 1999 m. dokumente.

3.3.6. Santykiai su Rusija: politinė duoklė „perkrovimo“ politikai

Santykių su Rusija atnaujinimas surandant praktinių bendradarbiavimo sričių yra vienas svarbesnių dabartinės JAV administracijos (taip pat – NATO generalinio sekretoriaus) politinės darbotvarkės prioritetų. Atitinkamai lyginant su 1999 m. dokumentu (gana abstraktus ir lakoniškas NATO–Rusijos santykių apibrėžimas), 2010 m. strateginėje koncepcijoje skiriama daugiau dėmesio galimoms praktinio bendradarbiavimo formoms (svarbiausia – priešraketinė gynyba, taip pat kova su terorizmu, narkotikais, piratavimu ir kt.).

Kita vertus, pamatiniai nesutarimai Rusijos klausimu tarp NATO šalių niekur nedingo, todėl realiam strateginės koncepcijos nuostatų įgyvendinimui jau artimiausiu metu iškils daugybė politinių kliūčių. Vienu svarbiausių lakmuso popierėlių proveržiui santykiuose su Rusija įvertinti bus bendradarbiavimas priešraketinės gynybos srityje, kuris kol kas nepasiekė jokio apčiuopiamo progreso.

3.3.7. Branduolinės politikos galvosūkis

Nauja strateginė koncepcija gerai iliustruoja tai, jog Aljansas nėra iki galo apsisprendęs dėl branduolinės politikos ateities. Viena vertus, dokumente įsipareigojama siekti sąlygų pasauliui be branduolinių ginklų (tokiu būdu paremiant 2009 m. B. Obamos Prahos kalboje išsakytus tikslus). Kita vertus, teigiama, kad strateginiai branduoliniai ginklai yra svarbiausias sąjungininkų saugumo garantas (*the supreme guarantee of the security of the Allies*), o atgrasymas, paremtas konvencinių ir branduolinių pajėgumų deriniu, išlieka kertiniu Aljanso strategijos elementu (*a core element of our overall strategy*). Į akis krenta ir tai, kad naujoje strateginėje koncepcijoje, palyginti su 1999 m., tekstas daug abstraktesnis, esminius sprendimus paliekant vėlesnėms deryboms.

Esminė dilema – Europoje dislokuotų JAV substrateginių branduolinių ginklų ateitis. Viena vertus, JAV branduolinė ginkluotė yra reikšminga JAV įsipa-

reigojimų Europos saugumui išraiška, užtikrinanti patikimą atgrasymą, įtvirtinanti nedalomo saugumo principą, padedanti išlaikyti strateginį balansą su Rusija ir užtikrinanti vieningą ir nebranduolines šalis įtraukiančią branduolinę Aljanso politiką (bendras planavimas, konsultacijos, pratybos ir kt.).

Kita vertus, branduolinių ginklų (ir jų panaudojimui reikalingų pajėgumų) išlaikymas yra didžiulė finansinė našta, abejotina jų karinė vertė, be to, kai kurios NATO šalys (visų pirma, Vokietija) yra politiškai įsipareigojusios atsisakyti tokios JAV ginkluotės. Naujoje strateginėje koncepcijoje tolesnis branduolinių ginklų mažinimas susiejamas su atsakomaisiais veiksmais iš Rusijos, kuri, manoma, Europoje yra dislokavusi gerokai didesnę branduolinės ginkluotės arsenalą.²⁹ Derybos su Rusija šiuo klausimu gali tapti rimtu išbandymu NATO šalių solidarumui.

3.3.8. Europos Sąjunga: skambūs įsipareigojimai

Nepaisant naujoje strateginėje koncepcijoje akcentuojamų įsipareigojimų stiprinti strateginę partnerystę su ES (praktinio bendradarbiavimo ir politinių konsultacijų plėtojimas, pajėgumų vystymo koordinavimas ir kt.), realų bendradarbiavimą esmingai varžo įvairios politinės problemos (visų pirma Turkijos-Graikijos-Kipro nesutarimai), kurių neišsprędus realus proveržis NATO–ES santykiuose yra iš esmės neįmanomas. Nepaisant gana spartaus Europos saugumo ir gynybos politikos progreso per pastarąjį dešimtmetį, nepavyko išspręsti pamatinių nesutarimų, įskaitant savarankiškų ES operacijų planavimo struktūrų įsteigimo klausimą.

3.3.9. Neatsakyti klausimai

Nepaisant itin ilgai (pusantrų metų) trukusio naujos NATO strateginės koncepcijos rengimo proceso, dokumente nėra atsakymų į kai kuriuos fundamentalius klausimus apie (1) Aljanso funkcines ir geografines (plėtros) ribas; (2) NATO prioritetu laikomą operaciją Afganistane (išimtinis atvejis ar taisyklė, kuria bus vadovaujama ir ateityje?); (3) Aljanso vaidmenį sprendžiant saugumo problemas, kurias sukelia socialiniai pokyčiai, klimato kaita, humanitarinės krizės ir pan.; (4) milžinišką finansinį ir karinį atotrūkį tarp JAV ir Europos valstybių; (5) netolygų operacinės naštos pasidalijimą; (6) sprendimų priėmimo mechanizmo pokyčius (NATO ir toliau liko galioti visų sprendimų priėmimo konsensusu taisyklė) ir

²⁹ Knops Raimond, "US non-strategic nuclear weapons in Europe: a fundamental NATO debate", Report of NATO Parliamentary Assembly, 2010, <http://www.nato-pa.int/default.asp?SHORTCUT=2083>, 2011-08-20.

kt. Šiuo požiūriu galima teigti, kad naujoji NATO strategija nepateisino įvairių analitikų bei politikų į ją dėtų didelių vilčių.

Be to, naujai strateginei koncepcijai būdinga nemažai savotiškų „popierinių“ išipareigojimų. Tokių ambicingų tikslų kaip „sukurti sąlygas pasauliui be branduolinių ginklų“ (§26) arba „sustiprinti konvencinių ginklų kontrolės režimą Europoje“ (§26) kėlimas prasilenkia su realiomis Aljanso galimybėmis.

Išvados

Vargu, ar 2010 m. NATO strateginę koncepciją galima pavadinti nauja strategine vizija. Dokumentas labiau „evoliucinis“ nei „revoliucinis“; užuot pasiūlius kažką esmingai naujo, juo daugiau apibendrinami per pastarąjį dešimtmetį įvykę saugumo aplinkos ir paties Aljanso transformacijos pokyčiai.

Kita vertus, nauja strateginė koncepcija neabejotinai leido Aljansui pademonstruoti organizacijos relevantiškumą XXI amžiuje. Dokumentas atspindi modernizuotą NATO, kuriam bus gana sunku prilipdyti „šaltojo karo relikto“ etiketę. Naujos strateginės koncepcijos rengimo procesas ko gero buvo ne mažiau svarbus nei pats dokumentas – visi išsiplėtusio Aljanso nariai turėjo galimybę „synchronizuoti laikrodžius“, atnaujinti išipareigojimus vienas kito saugumui ir pademonstruoti solidarumą dėl Aljanso uždavinių. Produktyvaus ir sėkmingo 2010 m. Lisabonos susitikimo neaptemdė nesutarimai, kurie lydėdavo NATO vadovų susitikimus pastaraisiais metais.

Nauja strateginė koncepcija yra unikalus dokumentas dėl sugebėjimo užtikrinti balansą tarp iš pažiūros itin sunkiai suderinamų dalykų: (1) regioninės organizacijos modelio ir globalaus veiklos (ypač partnerystės) spektro; (2) išipareigojimo toliau plėsti NATO ir *de facto* įstrigusio plėtos proceso; (3) didelio dėmesio saugumui „namuose“ bei saugumo garantijų (ypač Vidurio ir Rytų Europos regionui) įtvirtinimo nepaisant santykių su Rusija „perkrovimo“ proceso; (4) pasaulio be branduolinio ginklo vizijos ir NATO branduolinio atgrasymo politikos išlaikymo.

Žvelgiant per kooperacinio saugumo teorijos prizmę, galima teigti, kad NATO pasirinko daugiafunkcės saugumo struktūros modelį. Šiame modelyje kolektyvinio saugumo (antrasis žiedas) ir kolektyvinės gynybos (trečiasis žiedas) dimensijos yra derinamos su itin aktyvia stabilumo projekcijos į išorę politika (ketvirtasis žiedas), kurią apibrėžia aktyvus dalyvavimas operacijose ir plati partnerystės politika (tiesa, nekeliant ambicijų tapti „globaliu policininku“). Individualaus saugumo užtikrinimo požiūriu (pirmasis žiedas) NATO vaidmuo buvo ir išlieka kuklus, vertybinis bendrumas, žmogaus teisės ir gerovė yra Aljanso politinės

retorikos elementai, tačiau praktinėse iniciatyvose jiems skiriamas minimalus dėmesys.

Problema ta, kad kompromisinė retorika tik išoriškai užglaistė daugybę problemų (nepakankamas gynybos finansavimas, didelis atotrūkis tarp Europos ir JAV, skirtingi NATO šalių interesai ir kt.), kurios neišvengiamai apribos sėkmingo strateginės koncepcijos įgyvendinimo galimybes. Realus ambicingų nuostatų dėl santykių su Rusija pagerinimo, proveržio bendradarbiaujant su ES, civilinių pajėgumų vystymo, vaidmens kibernetinės gynybos srityje, ginklų kontrolės ar priešraketinės gynybos sistemos sukūrimo įgyvendinimas priklausys nuo gebėjimo spręsti įsisenėjusias vidines problemas, tam reikės palankių tarptautinių aplinkybių, didelių išteklių ir tvirtos šalių politinės valios.

2011 m. birželis–rugsėjis